

MAIG 2015

9 €

76

AURIGA

REVISTA DE DIVULGACIÓ I DEBAT DEL MÓN CLÀSSIC

· ENTREVISTA A GREGORIO LURI

· CARTA ARQUEOLÒGICA
SUBAQUÀTICA DE SITGES

· MOTS DE PEDRA ERIGITS CONTRA EL TEMPS

· PER QUÈ ELS ANTICS GRECS ESCRIVIEN
SOBRE PORTS

· INVENTARI PAPIROLÒGIC DE CATALUNYA

SUMARI

4. *Cui bono?* Per què els antics grecs
escriuen sobre ports

Núria García i Casacuberta

9. Entrevista a Gregorio Luri

Maria Jesús Espuña i Joan Pedrola

16. Revisió de la carta arqueològica
subaquàtica de Sitges

Pere Izquierdo i Tugas

23. INVENTARI PAPIROLÒGIC DE CATALUNYA

P.ABEV.GROS inv. 35

Xavier Vicens Pedret

25. INVENTARI PAPIROLÒGIC DE CATALUNYA

Els papirs de la Biblioteca Nacional de Catalunya

Montserrat Tudela i Penya

29. Del paradís terrenal a la societat
idíl·lica

Ignasi Vidiella Puñet

31. XXIII Premis Auriga

32. LÈXICON

Econòmics (II)

Maria Jesús Espuña

34. BIBLIOTECA

Mots de pedra erigits contra el temps

Abraham Mohino Balet

35 XIV Congrés d'Estudis Clàssics

Secció Catalana de la SEEC

En aquest número reprenem l'Inventari Papirològic de Catalunya amb dues fitxes. La primera, de la col·lecció de papirs P. MSG-ABEV, propietat de Miquel dels Sants Gros, de Vic, i que un equip de l'AURIGA s'ha compromès a acabar d'inventariar, catalogar, transcriure i traduir aquest 2015, i la segona, de dos papirs que es troben a la Biblioteca Nacional de Catalunya i que tenen una llarga història al seu darrere.

També hi trobareu la notícia de la revisió de la carta arqueològica submarina de Sitges, que està en fase de desplegament. Les primeres intervencions han estat en un *brúlot* datat el 1642, però pretén abastar tot el patrimoni arqueològic submarí on hi ha restes del món antic. Per tant, esperem publicar properament aquests avenços al mar de Sitges.

Entre altres articles, hi trobareu també l'entrevista a Gregorio Luri, una persona que ha estudiat i treballat el món antic des de diverses perspectives i que reflexiona sobre el moment històric actual a través del pensament dels clàssics.

Enguany celebrarem el XI Fòrum Auriga a Vilafranca del Penedès els dies 21 i 22 de novembre. Un any més us convidem a presentar-hi les vostres activitats relacionades amb el món antic, ja sigui des de la recerca, la museologia, la docència en qualsevol dels seus nivells, el turisme, el pensament, etc. Els nostres lectors ja saben que és la única trobada interdisciplinària del món antic que se celebra en els territoris de llengua catalana. Teniu temps fins al 30 de juny.

Finalment, cal recordar que és oberta la convocatòria dels XXIII Premis Auriga, adreçats a museus, professors, i estudiants. Teniu temps per enviar candidatures fins al dia 15 de juliol.

Montserrat Tudela

AURIGA

Rda. Universitat, 7, 3r, 4a. 08007 Barcelona

Telèfon: 93 412 32 94. Fax: 93 412 68 71

E-Mail: auriga@ccc.cat

www.auriga.cat

Dipòsit Legal : B-12032-91

ISSN Auriga paper: 1131-50087

ISSN Auriga digital: 2014-7856

Correcció: Lúdia Fernández

Disseny, assessor informàtic i webmaster:

Miquel Fernández i Barta

AURIGA és membre de l'Associació de Publicacions
Peròdiques en Català (APPEC).

La revista AURIGA no comparteix necessàriament les
opinions dels autors dels articles.

Aquesta publicació es pot reproduir, citant-ne, però,
la procedència.

Editor:

Directora:

Consell de Redacció:

Consell Assessor:

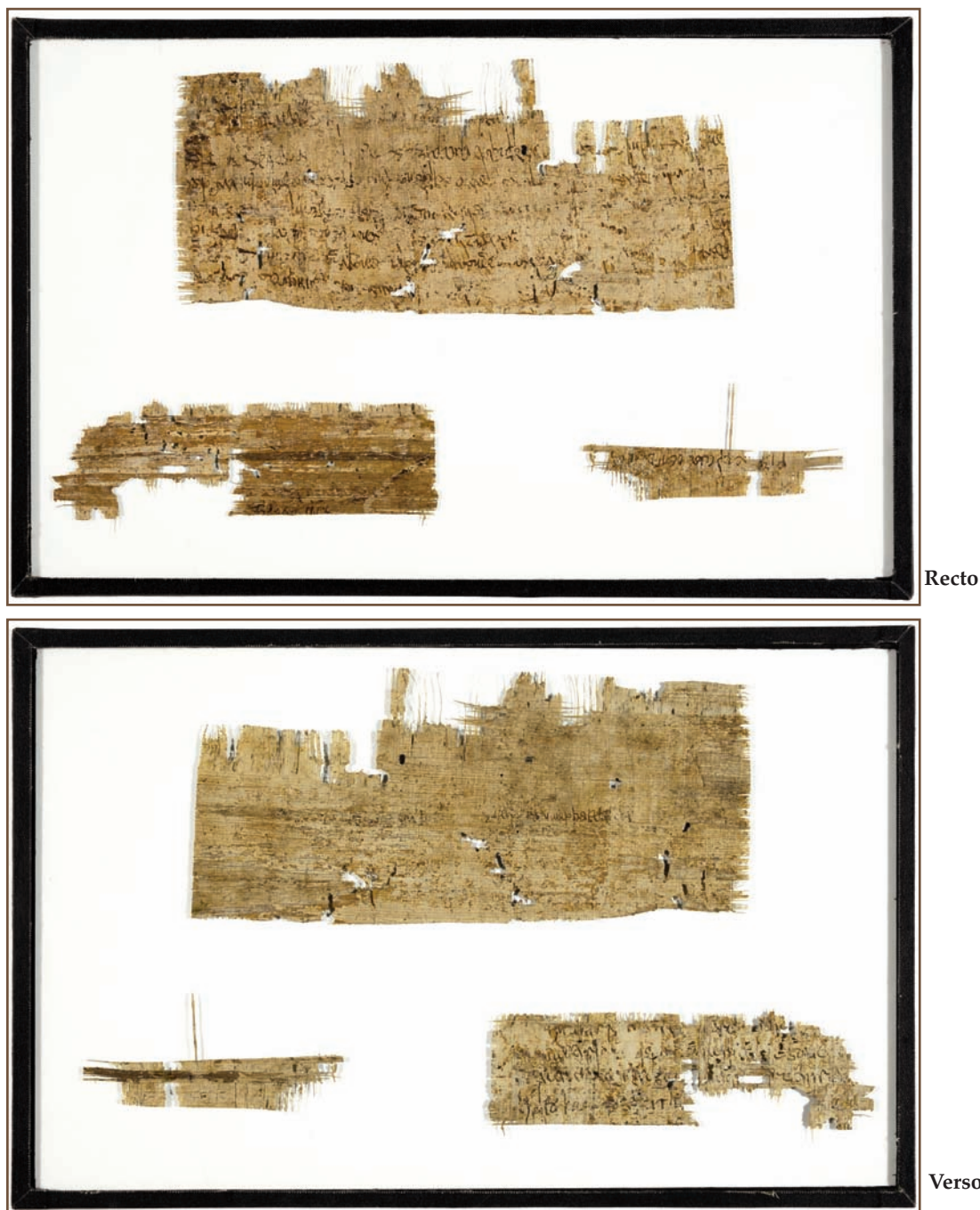
Xavier Tudela i Penya
Montserrat Tudela i Penya
Ma. Jesús Espuña i Ferrer
Pere Izquierdo i Tugas
Francesca Mestre i Roca
Joan Pedrola i Santamarta
Xavier Yáñez i Such
Norbert Bilbeny i García
Joan Busqueta i Riu
Sebastià Giralte i Soler
Bàrbara Matas i Bellés
Carles Miralles i Solà (†)
Mercè Otero i Vidal
Isabel Rodà de Llanza
Joan Sanmartí
Eulàlia Vintró i Castells

Fotografia de portada: Illes de Scilly (Anglaterra)
(Fotografia: Peter Senior)

INVENTARI PAPIROLÒGIC DE CATALUNYA

ELS PAPIRS DE LA BIBLIOTECA NACIONAL DE CATALUNYA

Montserrat Tudela i Penya

Papir 1 BCN (Fotografies: Biblioteca de Catalunya. Barcelona)

Papir 1 BNC. FRAGMENT DE ROTLLE

Papir de color clar, 3 fragments muntats sobre el mateix vidre.

Format: rotlle

Mesures: emmarcat en vidre de 390 x 250 mm els tres fragments de

1.1. 238 x 110 mm

1.2. 162 x 50 mm

1.3. 110x 50 mm

Datació: IV-VII

Procedència: relligadura de les *Homilies de Sant Gregori* de la catedral de Barcelona (manuscrit 120 de l'Arxiu Capítular de la catedral de Barcelona)

Contingut:

Recto: escriptura cursiva romana nova del segle V o VI

Verso: escriptura cursiva romana nova del segle V o VI

Recto

Verso

Papir 2 BCN (Fotografies: Biblioteca de Catalunya. Barcelona)

PAPIR 2 BNC. FRAGMENT DE ROTLLE

Papir de color clar

Format: rotlle

Mesures: 335 x 212 mm, emmarcat en vidre de 390 x 250 mm

Datació: IV-VII

Procedència: relligadura de les *Homilies de Sant Gregori* de la catedral de Barcelona (manuscrit 120 de l'Arxiu Capitular de la catedral de Barcelona)

Contingut:

Recto: protocol de rotlle de papir d'Egipte

Verso: restes de protocol de rotlle de papir d'Egipte

ORIGEN DELS PAPIRS

A la Biblioteca Nacional de Catalunya es troben dos papirs que possiblement formen part del grup de papirs que van sorgir a la relligadura de les *Homilies de Sant Gregori* de la catedral de Barcelona, un còdex datat entre el segle VII o VIII, presentat sempre per la bibliografia localitzada amb una sola tapa, la posterior, que vam inventariar en el número 48 de la revista AURIGA. En concret poden ser els papirs números 4 i 9 d'aquesta col·lecció.

A l'Arxiu Capitular de la catedral de Barcelona hi ha vuit papirs que es van trobar a la coberta de pell d'un còdex conegut com les *Homilies de Sant Gregori*, el qual està datat abans del segle VIII.¹ Aquest còdex és un escrit en lletra uncial que conté les vint darreres *Homilies de sant Gregori*, el *Sermó de la mortalitat* i el *Sínodo de Roma*, que el mateix sant Gregori va convocar l'any 595.

El còdex estava primitivament relligat. De l'antiga encuadernació, l'any 1919 en restava només la tapa posterior, que consistia en una coberta de pell, bastant malmesa, i que en el seu interior tenia una relligadura formada de papirs, disposats en plecs, i un full de pergamí que contenia unes *Glossae in Regulam sancti Benedicti*, escrites en lletra uncial amb caràcter cal·ligràfic que pot mostrar una època de transició, del segle XI, que han estat editades per Jesús Alturo² Damunt dels papirs i el pergamí hi havia un altre pergamí –també en uncial–, que contenia deu ratlles del capítol XXXVIII del llibre quart dels *Diàlegs de sant Gregori*, que ha estat editat per Migne³ i també per Pere Pujol i Tubau.⁴ El còdex no té signatura i està escrit sobre pergamí no palimpsest. Constava de 328 fulls; actualment en conté 322, repartits en 42 quaderns.

Una mullena en va malmetre la tapa anterior i també va deixar deteriorats sis primers fulls del còdex. Aquesta mullena, però, va permetre localitzar els papirs, que encara no han estat mai editats, tot i que el Dr. Anscari M. Mundó els va començar a estudiar⁵ i els va datar entre els segles V i el VII.⁶

L'any 1927 es van portar a restaurar a la Biblioteca Apostòlica Vaticana diversos documents dels arxius eclesiàstics catalans en suport paper, juntament amb les deu butlles pontifícies ja inventariades en l'AURIGA 47. Eren temps del papa Pius XI, antic bibliotecari. En aquell mateix viatge, la catedral de Barcelona va enviar al Vaticà l'antiga tapa de la relligadura de l'homiliari gregorià.

En acabar la restauració, a càrrec d'Hugo Idscher, a la Biblioteca Apostòlica Vaticana, Pius XI va fer restituir les butlles als diversos arxius catalans d'on procedien i també els 10 fragments de paper i els pergamins extrets de la relligadura del manuscrit de Barcelona, encara que, segons sembla, la restitució no va ser completa i un pergamí van quedar-se al Vaticà, a càrrec del cardenal Giovanni Mercati, bibliotecari de la Biblioteca Vaticana; amb els canvis de règim polític i les guerres dels decennis posteriors, mai més no han tornat.

Tots els papirs, les butlles pontifícies i els 10 de la coberta del còdex van tornar del Vaticà muntats en vidre i es van tornar a la catedral de Barcelona.

És possible que la col·lecció dels 10 papirs es dispersés un cop iniciada la Guerra Civil quan –en el marc de la política de salvament dels arxius catalans empresa per la Generalitat de Catalunya– els fons de l'arxiu capitular de la catedral de Barcelona, per preservar-los dels estralls de la mateixa guerra, van ser traslladats primer al convent de l'Esperança; alguns dels més els antics i incunables van anar a la Biblioteca de Catalunya –de la qual era director Jordi Rubió i Balaguer– i l'any 1938 al monestir de Pedralbes, alhora que algunes sèries es van enviar a Viladrau o al Montseny, fins a l'any 1939, moment en què, després de la victòria feixista, l'arxiu va tornar a la seva seu original.

HIPÒTESIS SOBRE L'ORIGEN DEL CÒDEX *HOMILIES DE SANT GREGORI*, ON ES VAN TROBAR ELS PAPIRS

Basant-se en la paleografia, Anscari Manuel Mundó va fixar la procedència del còdex i, per tant, dels papirs a la França merovíngia, concretament en algun *scriptorium* que també coneixia l'escriptura que apareix en alguns afegits, correccions i notes, el qual no devia ser gaire lluny de la frontera de la Narbona visigòtica, potser a la regió del Roine inferior. La relligadura primitiva que contenia els papirs probablement es va fer en el mateix centre que va produir el còdex, perquè, si no, seria difícilment explicable la presència d'un document merovíngi entre aquests papirs.

De moment, no s'ha pogut determinar ni la procedència del còdex ni la data d'arribada a la catedral de Barcelona, tot i que consta la localització a la catedral de Barcelona el 1877 per Joan Codina, arxiver oficial de la Catedral.

Els caràcters uncials, les majúscules i l'ornamentació tenen molta semblança amb dos manuscrits del segle VII: el *Codex Amistinus*, de la Biblioteca Laurentina de Florència, i les *Homilies dels sants pares*, núm. 3.835 de la Biblioteca Vaticana.

Pel tipus de lletra (uncial), l'estudi de les abreviatures, la decoració i les correccions de diverses mans, totes de caràcter merovíngi, s'han fet algunes hipòtesis sobre el lloc de redacció i l'època:

1. Fedele da Fanna diu que el còdex és anterior al segle VIII.
2. Franz Ehrle, de la biblioteca Vaticana, s'inclina a pensar que és un còdex de principis del segle VIII o finals del VII.
3. Fidel Fita i Rofolfo Beer consideren que és un còdex anterior al segle VIII.
4. Ramon Gil i Miquel diu que el caràcter de la lletra de les notes –algunes de les quals estan amb lletra carolina– fa pensar que el còdex es va escriure al sud de la Gàl·lia, en època de transició cal·ligràfica, o potser a Catalunya a finals del segle VII, tot i que la numeració de les pàgines, escrita al mig del marge inferior –i no a l'angle dret– de la darrera pàgina de cada quadern, constitueix per a alguns un element per situar-ne la datació en el segle VIII.

Òbviament la procedència dels papirs, està relacionada amb la procedència del còdex.

PROTOCOLS DE ROTLLE DE PAPIR (PAPIR 2 BCN)

Anscari Manuel Mundó va catalogar aquests traços d'escriptura com a restes de possible *Stempelschrift*, o protocols dels rotlles de papiir d'Egipte.

De moment, s'han localitzat molt pocs papirs amb aquest tipus d'escriptura i es troben a la Duke University en la col·lecció anomenada Duke Papyrus Archive; tres d'ells van ser comprats el 1942 a William R. Hearst: P.Duk.inv. 498 R, P.Duk.inv. 521 R i P.Duk.inv. 543 R. I un altre va ser comprat el 1973: P.Duk.inv. 1053 R.

BIBLIOGRAFIA

1. Ramón Gil y Miquel, "Un códice anterior al siglo VIII, Homiliae Sancti Gregori", a *Revista Histórica, Investigaciones y Bibliografía. Metodología y enseñanza de la historia*, 1 (1918), pp. 122-120.
2. Jesús Alturo i Peruchó, "El glossari in Regulam Sancti Benedicti de l'Arxiu de la catedral de Barcelona", a *Studia Monastica*, 1995, vol. 37, fasc. 2.
3. Migne, *Patrologiae latinae* LXXVII, vol. 39-392.
4. Pere Pujol i Tubau, "El manuscrit de les Homilies de Sant Gregori de la catedral de Barcelona", al *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*, V-VI (1918-1919).
5. Anscari M. Mundó, "Comment reconnaître la provenance de certains fragments de manuscrits détachés de reliures", a *Codices manuscripti*, 3-4, 11 (1985), pp. 116-123.
6. Anscari M. Mundó, "Entorn dels papirs de la catedral de Barcelona", a *Miscel·lània papirologica Ramon Roca-Puig, a cura de Sebastià Janeres*, Barcelona, 1987.

Estat dels papirs a la coberta del còdex *Homilies de Sant Gregori* abans de restaurar el 1927 (Fotografia: Arxiu Capítular Catedral de Barcelona)

